

Wiejska droga

W obliczu przemian strukturalnych i kulturowych, które zachodzą w Polsce na przełomie XX i XXI wieku pytanie o rolę wsi we współczesnych społeczeństwie jest bardzo zasadne. Skoncentrowanie polityki rozwoju społeczno-gospodarczego, w tym również strategii rozwoju regionalnego, na wielkich centrach miejskich (metropoliach) stworzyło sytuację, w której promocja wiejskich wartości nie jest łatwa, zwłaszcza po długim okresie negowania wkładu „wiejskości” w rozwój ogólnospołeczny. Przyszłość wsi, jej treść kulturowa i formy, w których jest osadzona (krajobraz), zależy od sposobu, w jaki będzie ona traktowana w społecznym dyskursie, w tym również naukowym.

Istotą powrotu do korzeni „zapuszczonych” w przestrzeni jest odkrywanie świata lokalnych znaczeń, które tworzą się w wyniku złożonych relacji pomiędzy przyrodą i osadzonymi w niej ludźmi. Skoncentrowanie się na kulturze środowisk lokalnych pozwala zinterpretować wieś jako „miejsce”, oryginalny wytwór – jednoczesny proces i efekt współpracy człowieka z najbliższym otoczeniem w określonych uwarunkowaniach cywilizacyjnych. Zwrócenie uwagi na fakty jednostkowe, opowieści o życiu ludzi wplecionym w specyficzne warunki otoczenia – przyrodnicze i kulturowe, jest niezwykle kuszącą i potrzebną perspektywą opisu i wyjaśniania rzeczywistości.

Przedstawione przez zespół autorki studia przypadku pokazują jak wielką rolę spełnia wieś i ma ciągle do spełnienia w spontanicznym podtrzymywaniu i odtwarzaniu zachowań opartych na tradycyjnych wartościach. Wszelkie przejawy odbudowy „wiejskości”, swoistego „przebudzenia” kulturowego przedstawione w opisach ukazują piękno dobrze pojętej prostoty pomysłu, działań i efektów kreacji „miejsc”. We współczesnym myśleniu o wsi, niezależnie jak obecna cywilizacja zmienia ramy naszego życia, zaznacza się powrót do naszych wiejskich korzeni. Poszukujemy tego, co zostało zapomniane lub utracone. Powroty te są już inne, tak jak inna w swoich treściach i znaczeniach jest sama wieś. Wieś nie może być wobec tego traktowana jako „dopełnienie” miasta, ale stanowi dla niego alternatywę. Swoistość cech wiejskiego życia

Marcin Wójcik

Uniwersytet Łódzki

odzwierciedla się w sposobie, w jaki ludzie zamieszkują i kształtują swoją ziemię, mały skrawek 'obszaru wiejskiego', który dzięki ich pamięci, wyobrażeniom i wysiłkom zamienia się w „miejsca”, kulturowe konstrukcje wsi, przesycone śladami pozostawionymi przez gospodarzące nimi kolejne pokolenia mieszkańców – użytkowników, gospodarzy, kreatorów i co najważniejsze dla dalszego trwania – wizjonerów.

„Wiejska droga”, która prowadzi do mniej lub bardziej świadomego sukcesu w odzyskiwaniu i kreacji specyfiki i autentyczności „miejsc” jest najeżona wieloma przeciwnościami. Ich pokonanie, rozwiązanie problemów w osiągnięciu założonych celów to niezwykle aktywny akt budowy świadomości społeczności lokalnej, a w jej obrębie tożsamości kulturowej i terytorialnej. Wśród wielu elementów, które współtworzą oryginalność każdej z wybranych przez nas miejscowości, można wskazać te uniwersalne, bez których proces „budzenia potencjału” nie miałby szans na powodzenie. „Korzeń kulturowy” zostaje wzmocniony lub zapuszczony na nowo kiedy przede wszystkim ludzie są w stanie wytworzyć podstawy dla zaistnienia „wzajemnego zaufania” – fundamentu każdego rzeczywistego porządku opartego na wartościach humanizmu.

Prawdziwym sprawdzianem dla społeczności lokalnej jest wytworzenie się grupy ludzi, których najważniejszą cechą jest zdolność do współpracy. Wiejskie relacje społeczne, które stają się motorem dla różnych działań, opierają się w dużej mierze na środowisku sąsiedzkim i rodzinnym. Czynnikiem konstytuującym grupę i nadającym odpowiednią dynamikę zdarzeń jest lider lub liderzy. Ich altruistyczna praca na rzecz wspólnoty oraz wytworzone relacje pomiędzy nimi a otoczeniem gwarantują społeczności lokalnej swoistą opiekę nad ideą. Przestrzeń aktywizacji wspólnoty tworzą instytucje, które są stabilizatorem wizji i charakteru aktywności społecznej. Formalizacja instytucji, nadanie im wymiaru prawnego-organizacyjnego, prowadzi w konsekwencji do wytyczenia rzeczywistej strategii rozwoju, stopniowe kreowanie fizycznych form dla realizacji pomysłów (infrastruktura) oraz reprodukcję aktywności, zwłaszcza w zakresie pewnej cykliczności zdarzeń (np. kalendarz dorocznych wydarzeń).

Istotnym elementem w osiągnięciu sukcesu jest budowa lub wzmocnienie tożsamości „miejsca”. Bardzo ważną rolę w jej ustanowieniu i podtrzymaniu spełnia forma środowiska przyrodniczego. Wytwarzanie się związku człowieka z przyrodą ma wymiar zarówno symboliczny jak i funkcjonalny. Zakres symboliczny odnosi się do emocjonalnej relacji człowieka z formą, która im bardziej jest wyrazista tym mocniej buduje wyobrażenie „miejsca”, np. rzeka, góra, dolina, jezioro, las. Zakres funkcjonalny polega na możliwościach, które stwarza przyroda do pracy. W specyfice relacji człowieka z naturą tkwi w dużej mierze sposób aktywności społeczno-ekonomicznej (zawodowej) oraz formy zagospodarowania terenu. Społeczne uświadomienie „miejsca”, wartości zbudowanych na dialektycznym związku przeszłości (tradycja) i celów dalszego rozwoju (innowacja) tworzy poczucie bycia w miejscu, dumy z zamieszkania, podstawy dla dalszej transformacji oraz kreowania „opowieści” – swoistej narracji „miejsca” w której zawiera się odwołanie do „mitów” założycielskich wspólnoty oraz form przekazu tej specyfiki na zewnątrz.

Analiza poszczególnych przypadków zaprezentowanych w pracy, wybranych w subiektywny przez nas sposób wyraża nie tylko zachwyty lokalnością i sposobami jej dawnej i współczesnej kreacji, ale wskazuje na pewien preferowany wzorzec „wiejskości”. Wyłaniający się z poszczególnych opisów wzorzec opiera się przede wszystkim na „zrównoważeniu” różnych aspektów życia wiejskiego, tj.:

- skali, tj. dającej się całościowo objąć zmysłami wspólnoty lokalnej i formy wsi wyodrębnionej z przestrzeni;
- form, tj. trwania materialnego dziedzictwa przeszłości wraz z kolejnymi nawarstwieniami dopasowanymi do historycznego układu;
- funkcji, tj. ciągłości działalności opartych na współpracy człowieka z naturą, tradycyjnych, pierwotnych (np. rolnictwo, leśnictwo) jak i nowych wychodzących naprzeciw potrzebom konsumpcyjnym (np. turystyka);
- wyobrażeń, tj. trwałości poczucia nieprzemijających walorów wsi i form ich promocji w społeczeństwie.

Studia przypadku i zawarta w nich przez nas treść nie tworzą podstaw dla „wielkiej” generalizacji. Z pewnością jednak przybliżają do zrozumienia istoty współczesnej polskiej „wiejskości”, z wszystkimi jej zaletami i obciążeniami oraz wskazują jak wielką wartość stanowi ona dla naszego kulturowego trwania jako wspólnoty ludzi połączonych geografiami i historią.